ØSTSAMER OG SKOLTER DET SAMME FOLKESLAG

I Sør-Varanger avis av 31. august i år slo historieprofessor Niemi fast at skoltene og østsamene er det samme folkeslag. Niemi sier ifølge avisen, sitat: "Historisk forskning viser at østsamer og skolter er samme gruppe". Videre sier han, sitat: Østsamekulturen er mye eldre enn det man har trodd. Sannsynligvis går den tilbake til 900 år før Kristus." Videre sa han i artikkelen, sitat: "På 1500-tallet hadde samene i Neiden en egen betegnelse på samer i andre områder, men at **egen**betegnelsen var østsame," sitat slutt. Ifølge Niemi går dette igjen i det historiske materialet. Videre står det at skoltebetegnelsen dukket opp på 1800-tallet og at det finnes flere teorier om betegnelsen. Niemi sa videre at frem til 60-70-tallet ble skolt en fellesbetegnelse på de tidlige østsamene. På 70-80-tallet begynte mange å vende tilbake til den tidligere egenbetegnelsen. Videre sier han, sitat: "Så langt tilbake man vet har skoltene vært samer. Det er et historisk faktum. Og at østsamer og skolter er det samme er det ingen tvil om", sitat slutt. Niemi har helt rett i at det finnes en hel rekke teorier om skoltene, men hvilken er den rette?

Er det historiske kildematerialet fakta eller ikke?

For å si det rett ut, så er jeg svært skuffet over at offentlighetspersoner og nøytrale forskere kan uttale seg så bombastisk om at "skoltene er østsamer og det samme som samer". Etter det undertegnede kjenner til, så finnes det pr i dag ingen faktaopplysning som gir et fullstendig historisk og antropologisk korrekt beskrivelse av verken samer eller skolter. For all historie om folk og folkegrupper er rekonstruksjoner gjort ut fra arkeologiske og historiske kildemateriale. Den historiske virkeligheten om skoltene og samene oppfattes forskjellig i Norge, Finland og Russland. At flere av skoltene i Norge kaller seg for østsamer burde ikke være så underlig, når man ser tilbake på den tidligere sosialdarwinistiske fornorskningspolitikken i Norge. I russisk forskningstradisjon er det heller ikke en enerådende oppfatning hvor Kolasamene/ skoltene stammer fra. Derfor kan det etter min oppfatning heller ikke gis noen bombastiske utsagn om at skoltene er samer, når det også i russisk forskertradisjon finnes sprikende oppfatninger om dette. Etter min oppfatning finnes det ikke entydig historisk kilde-materiale om skoltenes opprinnelse. Hvordan kan man da slå fast "noe som helst", som et historisk faktum?

Manglende takhøyde og Sametinget strategi

Forskningsresultatene er ofte hypoteser og antakelser utfra ulike og usikre divergerende kilder. Som regel blir disse kildene tolket ut fra forskernes egne premisser, og under tidens rådende oppfatninger. Min påstand er at få eller ingen forskere i dag, våger å komme med avvikende konklusjoner fra den rådende forskerelitens oppfatning om samene. Avvikende påstander blir kategorisk avvist av denne forskereliten, fordi takhøyden for andre meninger er lav. Dette er en svakhet i det etablerte systemet, og gir ingen muligheter for å komme med innspill og hypoteser på saklig grunnlag.

Ulike betegnelser på skoltene

Flere forskere mener at skolter og østsamer er det samme og er samer, men det finnes også forskere som har en annen oppfatning. At eldre kildemateriale beskriver skoltene som samer behøver ikke å bety at dette stemmer. Mye av dette materialet er fra 1700-1800-tallet og er kilder skrevet av folk som ikke var kjent om forholdene i nordområdene. Fra deres forutsetninger var det naturlig at alle som levde et nomadeliv ble kalt samer. Blant annet fordi flere av kildene er skrevet på 17- og 1800-tallet av folk som var lite kjent i nordområdene. De fleste av disse reisende hadde lite kunnskap om folk og folkegrupper, så de fleste urbefolkninger som levde et nomadeliv ble kalt samer. Senere har andre igjen som reiste i de samme traktene brukt disse skildringene, og bekreftet dette i sine reiseskildringer eller beskrivelser av de samme folke-grupper. I våre dagers forskning har disse kildene blitt tatt til inntekt som en faktisk sannhet, noe jeg mener er kritikkverdig. Det kreves mer enn historisk kildegransking for å kunne bestemme de enkelte folkegruppers tilhørighet. Etter det jeg kjenner til har det ikke blitt foretatt noen slik fellesfaglig gransking som dokumenterer dette, men denne vurdering er foretatt fra ett kriterie, nemlig etter språkgruppe. I henhold til nyere forskning, så mener denne forskergruppen at språktilhørighet ikke er en dokumentasjon på en gruppens tilhørighet. Også den genetiske forskningen, som ble foretatt å 1960-70-tallet har informasjon som viser at et er noe forskjeller på genene til skoltene og samene.

Skoltebyen og "Skoltefossen" er stedsnavn i Neiden som viser at skoltebegrepet har vært det dominerende i de siste 200 hundre år. At Niemi mener at skoltebetegnelsen dukket opp i skriftlige kilder på begynnelsen av 1800-tallet betyr heller ikke at begrepet ikke var kjent før den tid, men at det ikke er funnet kildebeskrivelser om dette.

I Finnmarkens politiske historie (s. 204) står det at begrepet "skolt" er et gammel norsk kollektivnavn for de gresk-katolske lappene i det tidlige fellesdistriktet på Kolahalvøya. I de gamle dansk-norske beskrivelsene fra 17- og 1800-tallet er de vanligste begrepene "östenhavs finner", "ryska finner" och russefinner", men det interessante er at begrepet "østsame" aldri har vært nevnt i disse kildene. Mitt poeng er ikke om skoltene tilhører en samisk folkegruppe eller ikke, men at begrepet "østsame" er et nytt begrep som ble tatt i bruk på 1960-tallet om skoltene av den samiske bevegelsen.

Ulike oppfatninger om skoltenes opprinnelse

Begrepsendringen fra skolt til østsame var ifølge Niemi en konsekvens av en verdensomspennede bevegelse blant urbefolkningene. Denne uttalelsen er fullstendig meningsløs og stemmer overhodet ikke med den faktiske virkeligheten, som jeg kjenner til. Mitt hovedpoeng har hele tiden vært at skoltene og de vanlige samene har to forskjellige utgangspunkt, noe det er et historisk belegg for. Min kritikk har nettopp vært imot denne forsker-betingede begrepsendringen, som bidrar til at skoltene usynliggjøres i Norge. I de senere år har den samiske forskningen gått helt bort fra å bruke begrepet skolt, men konsekvent brukt østsame om skoltene.

Denne formen for usynliggjøring av skoltekulturen tar jeg avstand fra. Om skoltene er østsamer eller ikke er helt likegyldig, men at skoltebegrepet har vært enerådende i snart 200 år burde mane til respekt for skoltenavnet. På russisk side har skoltebegrepet vært lite kjent, og i historisk sammenheng har skoltene på Kola blitt kalt for Kolasamer av russerne. Skoltene har som Niemi bekrefter en lang historisk tilhørighet til Sør-Varanger og Kolaområdet, mens samene har kommet minst tusen år senere til området. Jeg sier heller ikke at skolter eller østsamer ikke er samer, men at jeg stiller et lite spørsmålstegn ved denne påstanden! Dette som nevnt fordi skolter og samer har to vidt forskjellige historisk dokumenterte utgangspunkt, som flere norske og nordiske forskere har bekreftet. Det man også i historisk sammenheng kjenner til, så har skoltene alltid sett på seg som forskjellig fra de Lutherske "samer". Utdrag fra Tanners bok (Skoltlapparna, s. 85) som viser at skoltene hadde en oppfatning at de var forskjellig fra samene, sitat:

"Skoltlapparna själve ha intet begrepp om ordetas etymologi, utan de använda benämningen själva vid samtal med främlingar, om än de undentagslöst inbördes benämna sig sämelaš. Sålunda benämna sig t. ex. grekiska-katolska lappaer från Suenjel själve på finska koltta, på lappska sämelaš, säme, ock vilja icke kallas på finska lappalainen. Namnet lapp betecknar enligt deras upfatning endast lutherska lappar; kallade av skoltarna varjelaš, varjaš, varmed de även beteckna Petsamo-områdets lutherska nomadlappar, de s. k. porolappalaiset (jfr. S. 76)", sitat slutt.

Flere russiske forskere mener at Kolasamene stammer fra den nordlige del av den europeiske del av Russland og fra Vestsibirien, mens andre russiske forskere mener at skoltene er etterkommere etter sirtjafolket (Sokolova, 1982, s. 92). I russisk forskningstradisjon blir sirtjafolket regnet som det opprinnelige folket, som flere andre folkegrupper i nord- og vestsibirien stammer fra.

Hvorfor ble begrepet "østsame" lansert?

Man kan spørre seg når ble begrepet "østsame" tatt i bruk om skoltene? Et annet spørsmål kan være hvorfor ble begrepet "østsame" innført og har skoltene fordel av dette nye begrepet? Niemi nevnte i forannevnte Sør-Varanger avis at "østsame" var en egenbenevnelse, noe som han kunne henvise til historiske kilder. Det er rett nok at det finnes kilder der det beskrives at skoltene kalte seg for "nourtalazak", som visstnok skal bety folk fra øst. Men etter mitt syn er denne egenbeskrivelsen lite troverdig. De fleste mennesker føler at de selv er i sentrum av verden, noe også skoltene sannsynligvis følte. Det er derfor mest sannsynlige at det var andre grupper som har sagt at skoltene var "folk fra øst" eller "østsamer". Ifølge Tanner kalte skoltene seg selv for "sämelaš" og de lutherske samer for "varjelas". Mitt spørsmål til Niemi og andre samiske forskere blir derfor: "Hvorfor skal man på død og liv etablere et nytt begrep som skal erstatte skoltebegrepet, som har vært levende og inntakt i snart 200 år. Begrepet "østsame" er derfor en ny konstruksjon, som bidrar til en ny identitetskrise og svekkelse av selvbildet for et lite kulturfolk som har lidd nok". Jeg mener at det er viktig at skoltebegrepet opprettholdes. Det har tross alt vært det rådende begrep fra begynnelsen av 1800-tallet, og begrepet er viktig for å ivareta og styrke skoltenes identitet. Skoltebyen er skoltenes kjerneområde i Norge, som skoltene har blitt fordrevet fra ved Sametingets hjelp. Mon tro hvordan reaksjonen hadde blitt, dersom samenes kjerneområder i Karasjok eller i Kautokeino hadde blitt fredet og folket fordrevet og kalt for "lapper" eller "fjellfinner"?

Østsamisk museum på Sametingets premisser

Sametingets medvirkning så langt har ikke vært å styrke skoltenes identitet, men svekke den og heller dyrke frem det samiske i kommunen. Dersom Sametinget hadde ønsket å styrke skoltekulturen, så hadde Sametinget aktivt støttet skoltene i arbeidet med å ivareta og styrke vår identitet. Hittil har vi ikke mottatt noen signaler fra Sametinget om noen støtte i så måte. Faktisk har Sametinget og De samiske Samlinger stått for en politikk, der det samiske har stått i sentrum. Dette viser at verken Sametingets eller De Samiske Samlinger har noen vilje til å støtte skoltene i arbeidet med å realisere sitt eget kultursenter og museum i Neiden på skoltenes premisser. I ettertid viser det seg at Sametinget har ført et skittent spill over flere år. Dette spillet viser Sametingets sanne hensikt, og at den pågående etableringen av Østsamisk museum i dag er på Sametingets premisser.

Når De Samiske Samlinger skriver i "Altaposten av 201000" at de er godt i gang med å bygge opp et Østsamisk museum, så er det i tråd med den forannevnte utviklingen. Denne utviklingen har regjeringen blitt gjort oppmerksomme på. Kanskje det er derfor at regjeringen ikke har støttet Sametinget med budsjettmidler til opp-bygging av Østsamisk museum til neste år. Samtidig har de statlige myndigheter gått inn for at Sametinget fra neste år skal dele ansvaret for oppbygging av et "Østsamisk kulturbygg" i Neiden i samarbeide med Sør-Varanger kommune og Finnmark fylkeskommune.

Dette viser at regjeringen ikke er fornøyd med hvordan Sametinget prøver å bygge opp et Østsamisk museum. Det samiske samfunnet har ved flere anledninger krevd selvstyre og forvaltning av egne områder, men Sametinget fratar denne rettigheten fra skoltene. ER IKKE DETTE ET PARADOKS?

Neiden, 23. november 2000
Mikit Ivanowitz

I Sagat ble 1. utgave gjengitt den 041100.
Forkortet og revidert noe, gjengitt i : Altaposten den 041100.
Finnmarken den 011100.
Sør-Varanger avis den 161100